

SZEMLE, BIRÁLATOK

MAGYAR HOLMI

A *Nyugat* egyik legutóbbi száma került a kezembe. Csüggesztő olvasmány, mert az egyetlen, ami benne elevenül élő, — a halott Karinthy naplója. Naplója, mondom, pedig azt kellene mondanom: hangja. Mert a feleségét sirató Karinthy hangja *csuklik* meg a naplóban: „Egyedül ott-hon a lakásban, ahol meghalt... ugy zokogok, mint egy tébolyult... Mondt halott, te könnyekből *élsz*? Mennyi könnyre van még szükséged? Ó mennyit sártam már azóta...”

Nem értem, nem megy a fejembe, hogy aki így tudott sirni, az már nem sír! Mért *fájt neki*, ha már nem fáj? S ami még ennél is borzalmasabb, ha már nem tudja, nem is bánja, hogy is *fájt* neki valaha.

Van író, aki attól lesz író, hogy előbb pihenteti, aztán a műgond nyugalomával dolgozza fel élményeit. Karinthy akkor és azáltal író, hogy az élmény pillanatában elbődül vagy felkacag. Ennek köszönheti, hogy papírról rikat és nevetett. Betűkkel éri el, amit a legjobb tragédia vagy komédia írók, színészek, vagy előadók, csak a színpadról vagy a dobogóról.

Quelle solitude autour de Molière, micsoda árvaság-sivárság Karinthy körül a Nyugatban. Szerb Antal az egyetlen, aki legalább, mint művelt tárcaíró kellemesen és szórakoztatóan tanulságos olvasmánnyal szolgál. *Száz éves dolgok* címen írt cikkei Herbert Eulenbergnek árnyképekben evokált irodalomtörténeti figuráira emlékeztetnek. Cs. Szabó László mindenáron arra törekszik, hogy a nagy nyugati revűk hangján szóljon. Meg is van a kulturája hozzá, — csak ép' az egyénisége és a mersze hiányzik, vagyis inkább nincs a mondanivalójához való mersze, tehát nincs is egyénisége.

A világ idegeinek mult szeptemberi rángásait jegyzi föl, — de soha idegtelenebb rángást. Soha mérlegelebb és pedánsabb, óvatosabb, körülmé-
kintőbb és nyugodtabb nyugtalanságot!

Legyünk igazságosak. Cs. Szabó valamikor az *elsődró* falu támadásával szemben az *elsődrótt* város *védőserégének* derék közkatonája volt. Azokat, akik Kecskemét szépségeiért rajongtak, egy bizonyos Páris nevű város szépségeire emlékeztette. S azokkal a reformerekkel szemben, akik a magyar falut ethnografikus fellengésben keleti és paraszti szellemben akarták megreformálni, a nyugati és polgári szellem nevelő hatására mutatott. A hazai határok közé zárkózó kultúrával és honi-rög-aesthetikával szemben, européer volt. Szóval, ha nem is az internacionalizmus, de mindenesetre a kozmopolitizmus gyanújába esett, — s még némi liberális, demokratikus, urbánus és szociális árnyfoltok is estek Cs. Szabó Lászlónak cikornyás, babitsi klasszicizmusban szenvedő és tetszelgő alakjára. Ezért kellett neki a háborús veszedelem napjait felhasználnia az öngazolásra, — azaz, hogy megtagadnia „fiatalkori idegenrajongását” s felhívnia figyelmünket, hogy benne a „magyar érez, a magyar reszket.” Ez az, amit Ady még a világháború éveiben sem cselekedett. Épp ellenkezőleg. A felébredt sovínizmussal szemben csak azért is kozmopolita hitet vallott. S versben-prózában-szóban, mintha csak a nemzeteken felüli emberiség sorsát féltette volna. S mégis érző-vérző szavaiban, maga ellenére, bizony a magyar

érett s reszketett is...

Cs. Szabó ellenben, aki kérkedik vele, hogy nem méltatta válaszra a franciát, aki a pesti uccán megszólította („pedig máskor szerettem őket!“), — aki megrózza a magyar lányt, mert idegenhez akar férjhez menni („jöjjön vissza.. egyszer még magának is dolgozni kell egy fogoly magyarért“), — aki könyvmolyból oly militaristává vedlik át, hogy neki a „legszebb ruha a szolgálati ruha“, — aki gunyolta a nyugati demokráciákat és az utódállamokat, mert nem sejti, hogy ha azok elpusztulnak, velük pusztul az önálló, magyar államiság is, mégis a sok magára kényszerített érzés és reszketés ellenére, lelke mélyén oly józan marad, hogy magyarkodásáról megfeledkezve, ugyanabban a Nyugat számban, mint higgadt, nemzetközi intellektuel glossálja a *Nouvelles Littéraires* és az *Economist* cikkeit s még sovén kilengéseiben is Thibaudet nagyképű, precíz álböccességeit idézi.

Apropos: idézet. Hol az érzés ebből a szövegből, mely az izgatott napokon kikivánczó Petőfi és Ady-idézetekről megfeledkezve, inkább a mai Nyugatnak kedvesebb költőket és írókat idéz? Hol a reszketés abban az elővigyázatosságban, mely hol Máraitól, hol Illyéstől kér kölcsön egy-egy közhelyet, mert a mai Nyugatban nem ajánlatos Ignotusnak vagy éppen-séggel Zsolt Béliának e napok hangulatát, esetleg netán szerencsésebb fordulatokban megőrző formuláit idézni?

Adyból a kalvinista eleve elrendelés zug, ha egy nagyot kiáltott, Szabóból ellenben szalonkalvinizmus susog, ha nagynehezen kierőltet magából egy-egy protestantizmusával tüntető mondatot.

A francia tanárok bizonyos kézikönyveket használnak, a *Tanár könyve* címen, melyben minták foglaltatnak az iskolai dolgozatok számára. Ilyen mustrának készült fogalmazvány a *Babits-féle Szekszárdi kádarka*, melyben a legkitűnőbb professzor mutatja be tanítványainak, hogyan kell „jelesre“ nehézkes prózát döcögtetni.

Schöpflin szerepét a magyar kritika történetében a Nyugat nemrégiben Gyulaiéhoz hasonlította. Nagy szó, mert Gyulai tiszta lélek, finoman megérző aestheta, független és pártatlan ember s éles elméjű, bátor kritikus, az igazságérzet megszállottja volt. Ellenben mit szóljunk a Nyugat Gyulaijához, ki a „ritka természeti tüneteknek kijáró ámulással tud csak szólni“, mit gondolsz miről? kiről? Nem Adyról, még csak nem is Babitsról, hanem Herczeg Ferencről, kinek legujabb siker-kicsje, nem csupán a patriarka-kort ért szerző alkotó géniusának tünetényes frissességét, hanem, ha hihetünk Schöpflinnek, a magyar közönség izlésének választékos finomságát is bizonyítja. Nincs szöve a magyar, amíg tenyerek akadnak, hogy az *Utolsó tánc* szépségeit száznál is több estén megtapsolják. Kulturnemzet vagyunk hála Istennek s az európai kultúra sem forog veszélyben, mert: „A nagyközönségben még eleven a vonzódás az irodalom ez elhallkuló (mondain) hangjához, — ezt mutatják a *Kék róka* meghökkenítő sikerei itthon és külföldön.“

Meghökkenítőek valóban, már amennyiben minden igazságtalanságban van valami meghökkenítő, sőt mi több, felháborító. Mert Herczeg Ferenc itthoni sikereit leginkább a Nemzeti Színháznak köszönheti, mely immár két évtizede faji és felekezeti okokból zárkózik el a legtöbb szindarabiró

elől, ellenben Herczeg Ferencnek szezonsikereit, sőt mi több félsikereit és bukásait is a nemzet színháza veszi át a magánszínházaktól, hogy azokat kegyeletesen sorozza be repertoárjába. Ami pedig Herczeg Ferenc külföldi sikereit illeti, azok nem véletlenül szorítkoznak leginkább a tengelyhatalmak területére. Csupa olyan körülmények, melyek alighanem még az okos Herczeget is gondolkodóba ejtik, — vajjon miért ép' csak Schöpflint *nem*? Talán mert nem szokott vagy mert nem mer gondolkozni, avagy talán mert csak a magához való eszével gondolkodik?

Illyés ifjúkori versei úgy nyúlnak az olvasó elé komolyan-komorán, impozáns egyhangúságban megkülönböztethetetlenül, mint az őszi szántás barázdái. *Ifjuság* című elbeszélő költeménye, mintha epikust ígért volna. Nem tartotta meg, amit ígért. Prózairói talentumából is csupán egyetlen önéletrajzra s egy Petőfi-biográfiába transzponált önvallomásra telt. E művek megjelenése óta mondanivalók hijján hig közlékenységbe vezett emlékezéseiben kísérhetjük nyomon tehetségének folytonos báyadozását. A költői elalélásnak e dallamtan okmányait közli ez a Nyugat szám is, egyéb fűzfahangú költőknek átlagon aluli verseivel. *Sárközi* versben veti fel a kérdést, hogy „sebet miért nyert, kardja miért csorbult, — ha maga népe is ellene fordul.“ Ezt a kérdést már fölvetettük néhányan, pedig valaha jobb ügyért harcoltunk, mint Sárközi, aki addig-addig hangoztatta, hogy a zsidó-kérdés mellékes, míg végül a „népi“ politika ellene fordult s kizárta a nem-árja költőt a népiséggel egyértelmű fajiság köréből.

Mégis a Nyugat nivósüüllyedését Török Sophie novelláján mérem. Ez az az Isten-háta-mögüli humorkás együgyűség, melyről joggal hihettünk, hogy minden időkre végeztünk vele! Mintha soha nem lett volna: *Hét... Ambrus, Bródy... Fehér könyv...* mintha még a Schöpflin szerkesztésében fölfrissült *Vasárnapi Újság* sem lett volna. Ez a multszázadbéli divatlapok nivója. Azért kellett a városnak hadat üzeni, hogy Heltai, Karinthy, Molnár után végül a Pákh Albertek, Tóth Kállmánok, Bernát Gázsik és Lauka Gusztávok provinciális humorához térjünk vissza? S ami a legelképezetöbb e parlagi mókálkodásban, hogy Sophie mester avittas kacérsággal, minduntalan arrivált írói mivoltára, országosan elsmert sikereire, sőt mit több még köz-irigyelt hírére is elég merész egy-egy tapintatlan célzást ejteni. S ezt megtorlatlanul teheti is. Miért ne? Babits Mihály felesége. Ó, Baumgarten Ferenc, nagyok a te vétkeid, melyekért magyar kritikusoknak kell a megvásárolt némaság szégyenében vezekelniök. (yr)

MIÉRT HÁBORÚ?

Magá a kérdés világos céltalanságra utal, a jelen valósága ugyanakkor a kikerülhetetlenséget harsogja. Ime korunk nagy tragédiája: a muszájörület. A jót akarod, az észszerűt, az emberhez méltót? Csak a gonosz ellenében és csak a rossz eszközeivel valósíthatod meg. Békét akarsz? Kü kell állnod azok ellen, akik csak háborút tudnak prezentálni. Fegyverrel a kezekben kell a fegyver örülete ellen védekezned. Mi a helyzet? A regresszió rákényszeríti a maga legsajátosabb életformáját — a háborút, — a vele szembenállókra, akik így egy számukra idegen, sőt ellenséges életformában kénytelenek megállni a helyüket. Ami azoknak mesterségük, éltető elemük és lelkiségük, az ezeknek — kényszer, idegen. A fasizmus

tehát a maga háborús önsúlyával mérhetetlen előnyökkel startol. Háború ez a háborúért. Egyjelentésű, önmagát kifejező. Ha vigasz, mondhatjuk így is: az utolsó fok, amikor a kör bezárul és a kígyó a farkába harap. A háború felemészti önmagát. De ennek ára van: a mindennél rettenetesebb földindulás, katasztrófa, apokalipszis és ez vigasznak vajmi kevés.

A regresszió háborús előnye kétségtelen: a háborús pszihózis ezen a síkon optimizmust szuggerál. Az ellentáborban az emberközösségnek tartozó felelősségtudat a háborús pszihózist a kényszerhelyzetben logikusan pesszimizmussá színezi. Ahol a háború nem a legfőbb jó, de a mindenképpen kikerülendő rossz, ott a háború kikerülhetetlensége az örület elleni védekezés ellentétes pólusú formáit kutatja. A békének és békekészségnek is lehetnek aktív formái, ha a tűz és víz összeegyeztetlensége a példakép. A víz még mindig eloltotta a tüzet, tehát a békének is lehet olyan formája, áradása, mely kirántja a talajt a háború alól. Két magyar író, *Dézsnai Viktor* és *Gárdonyi István* még a szeptemberi napok előtt prezentált egy ilyen utópiába csomagolt kísérletet. Dézsnai és Gárdonyi „D“ terv, a mai muszájörület alól akarja kirántani a talajt a legteljesebb passzív rezisztenciával. Háborúnak partnere csak háború lehet, különben csak „lesújtó acélököl üres mezőnyben.“ A két író ezt az új és megvesztegető kísérletet kóstolja a regényben. Hiába tör be a német regresszió hadereje, a franciák nem tanúsítanak ellenállást. Miért? „Mi, franciák békét akarunk, éppenugy, mint ti, németek.“ Mi azonban ezt a békét nem fegyverrel akarjuk kiharcolni. Mi letesszük a fegyvert és nem viselünk katonai háborút... A francia nemzet méltóság teljes nyugalommal fogja eltűnni a német megszállást, mert így kíván a béke mellett tüntetni. Háború csak ott van, ahol hadviselő felek vannak, Franciaországban azonban nem lesz háború, mert csak egy hadviselő fél lesz, országunkból nem lesz csatater, városainkból nem lesznek romhalmazok. A német hadsereg fegyveres franciaországi sétáját azzal a nyugodt lélekkel és béketűréssel fogjuk elviselni, mely azoknak a sajátja, akik hisznek a józanság végső diadalában“. És tovább: „A pacifizmusnak ez a döntő érve, melyet mi, magatartásunkkal produkáltunk, világszerte vissza fog hatni. A fegyver értéktelen és céltalan lőm lesz, a világ felszabadul a lidércnyomás alól és látni fogja, hogy lehet háborút nem viselni. És ha egyszer a népek felszabadultak a háborús veszedelem lidércnyomása alól, akkor meg kell bukni azoknak a rendszereknek, melyek ezt a félelmet kihasználva, egymás ellen szervezték meg a népeket.“ Ki az a mai ember, aki itt nem jön kísértésbe? Mert ez a módszer nem a békét-mindenáron defetizmusa, de etikai igényű aktivizmus: „egy nagy eszméért otthonmaradni a lakásban, a négy fal között és szembenézni az éhséggel, betegségekkel, gyűlölettel, erőszakkal, sötétséggel és mindenfajta nélkülözésekkel, van annyira hősi cselekedet, mint a frontok élet-halál szerencsejátékát vállalni“. Akármilyen kifogásaink és meggyódlásaink is vannak ezzel a „D“ tervvel szemben, le kell szögezniünk, hogy ez a regény nem játékos véletlen, de logikus eredménye a mai háborús nevezőre hozott szituációnak. Kiút, melynek gyökere az antibarbarizmusban van, mely nem igenelhet háborút és mely lényegéből fakadón akar védekezni ellene. A „D“ terv bogarat ültet az ember fejébe, melyet nem egykönnyen lehet onnan kihessegetni. De ez a terv kevés agyba jut el és az utolsó órákat éljük. A regresszió háborús pszihózisa már a maga képére formálta a földet barátban, ellenségben egyaránt és így a „békeoffenzi-

vát", mely a tömegek hosszú lelki előkészítését igényli, nem lehet egyik napról a másikra megvalósítani. Itt a fegyver fog dönteni és a pacifista és a humanista, a demokrata és a szocialista a barbárizmus eszközeivel fogja igazát, jövőjét igazolni és védeni. Nincs ennél tragikusabb szituáció. A kérdés: miért háború? Olyan anakronisztikus, hogy még legjózanabb fogalmazásában is sikolyszerűen hat. Mint Hans Bauer múlt év őszén megjelent könyve: *Warum Krieg?* (Europa Verlag, Zürich.)

Hans Bauer a kérdést nem a kikerülhetetlenhez kapcsolja, de emberetikai jogosultságához: „Mi nem a jelen pillanatnak tesszük fel a kérdést, mi a történeti távlatból és az emberi mélységből vezetjük le igazunkat“. És ez az igazság a demokrácia békevalósága. A svájci Bauer személyében mindvégig a humanista beszél Szokratesszel, Kanttal, Herderrel, Jean Paullal, Goethevel és Hugo Victorral egy nyelven. Herder az embert már anatómiailag is a humanizmusba utalja. Bauer hozzáteszi: „Mi az emberi agy autonómiája révén nemcsak természet vagyunk és így az emberi cselekvés sem lehet csak természet révén indokolt történés; épp azért a háborút sem fogadhatjuk el földrengésként“. Ma azonban a civilizációban az állat triumfál, a természet. „Technikusok bestiális aggyal“ — mondja az ismert és mai kulturát annyira jellemző mondás és ezzel adva a mai kultura háborús primérségű „szellemisége.“ Világos, hogy itt az állattal szemben az embert kell erősíteni, a barbárizmussal szemben a békével egy jelentésű humanizmust. Ez a kultura alapja és a kultura, mely élet-tisztelő és emberbecsülő, nem lehet alapja semmiféle erénnyé kikiáltott háborús lelkeségnek. A szellemember még nem töltötte be hivatását. A Sokrates kitűzte végcél még ma is utópia: „Addig kell bízselkedni, míg az emberek a hadvezérekben nem látnak számárvezetőket.“

A háború nem tűr gondolkodást. A kérdés — miért háború? — csak a szellemember kérdése lehet, mely azonban csak akkor lehet döntő fontosságú, ha át tud lendülni a köztudatba. Mert a kérdés már kétely és a kétely is lehet a gondolkodás kezdete. Nem kérdezni és nem kételkedni: ez és ennyi a háborús beállítottság alapja. A diktatúrák természetes velejárója csak a háború lehet. Egyjelentésű fogalmak. A mai diktatúrák demokráciáról, sőt békéről beszélnek, Nagy Frigyes őszintébb volt: „Ha gránátosaim elkezdenének gondolkodni, egy sem maradna velem“. Ebben a szituációban csak az irányított „gondolkodás“, csak a szuggerált „igazság“ segít: a propaganda, az igazsággá terrorizált céltudatos hazugság. Bauer a veszélyt nagyvonalúan tárja fel: „A hazugság itt az embertelenségre csábító nevelő. A hazugság, mely az ellenség emberi méltóságából semmit sem hajlandó akceptálni, mely bestiává kénytelen azt bélyegezni: ezzel nemcsak az emberi méltóságba vetett hitet ássa alá, de saját népének erkölcsi alapjait is. És mindenki, aki itt nem mond ellent, cinkos lesz, az európai morál gyilkosa“. Rettenetes nemzedék vagyunk. Az „Éljen a háború“ és a „Soha többé háború“ szélsőségei közt hanykódunk kivédhetlenül. Bruno Vogel könyvét (*Es lebe der Krieg*) kéne ma felfrissítve millió és millió példányban terjeszteni, ha csak azt a jelenetet is, amikor a kárpáti harcok elesettjei gyülekeznek a temető keresztje körül. Oroszok, magyarok, németek, osztrákok, szlovákok, románok, csehek, zsidók és lengyelek, az egész Középeurópa. Ő mondják: „Igen, ha előre tudtuk volna volna az igazságot... Igen, ha most, úgy, ahogy vagyunk elmehetnénk az előlkböz. De nem tudunk. És ha tudnánk is, ki hallgatna hullákra? Az em-

berek jobban szeretik hazugságaikat. Nagy hazugságaikat. És ez a dráma.“

A dráma neve: háború! És ma újra erénynek, legfőbb erénynek hívják. Istennek. A Vogel feltámasztotta halottaknak van igazuk: csak a „nagy“ hazugságok csinálhatnak erényt a nagy bünből, a háborúból. A totális háború csak a propagandahivatalok korában szökhetett virágjába. Pedig csak józanul, praktikus önzőn kell gondolkozni, szatócsmódra, hogy mindenki rájöhhessen az egyszerű igazságra: *minél totálisabb a háború, annál teljesebb a visszaesés.* A háború senkit és semmit sem erősít, csak gyengít testileg, lelkileg, idegileg, gazdaságilag és erkölcsileg. Az acélfürdő a világ legszemérmertlenebb hazugsága. A háborús hódítás, a fegyveres győzelem kétes eredmények voltak már a múltban is, amikor pedig a fegyver és háború korszerűen indokolt fogalmak voltak. Ma a háborús eredmény: öngyilkos eredmény. A mesterségesen maximált eredmény: felelőtlenül elpazarolt energia. És a következmény? Háború háborút szül, bűn bűnt: „A nép, melynek hatalmi éhségét egyszer felidézték, nem tudja, hogy mi mindent faljon fel és így a hatalmi eszme ámokfutásra készíti, mely később neki is és a környező világnak is csak romlást és veszedelmet hoz“. A mai totális államokat ez az ámokfutás jellemzi. Bauer könyvében nincs egyetlen rájuk vonatkozó utalás, de végeredményében ök állnak előttünk, mint a „miért háborút?“ vádlottjai. És joggal és nem márról holnapra. Mert nem véletlen, hogy német és olasz részen lett valóság a totális háború, mint mindent eluraló életforma. Jusson eszünkbe, hogy az, ami ma van: *logikus kiteljesedés.* Az allddeutsch Friedrich Lang: *Reines Deutschtum* c. könyvében még jóval a háború előtt kategórikusan szögezte le: „A békekészség: a rothadás jele“. Az olasz cezarizmus „völkisch“ ideológiáját pedig 1914-ben nem kisebb ember szövegezte, mint *Papini*: „Erős népi öntudatot csak háború eredményezhet, expanzióra való akarattal nélkülöz nem létezhet semmiféle nacionalizmus. Nagy népek csak egyfajta missziója lehet: hatalmat és gazdagságot biztosítani ezen a földön és ezért a katonai hatalom, a hadsereg és a militarizmus a nemzeti öntudatra jutott népek örök kifejezői“. Amit valaha csak egyesek és egyletek manifesztáltak és harsogtak, az most — nemzeti közkinccs, egyetlen erény: háború. A háború, a hódítás, az expanzió, a fegyver, mint legfőbb jó és legeredményesebb nemzeti pedagógia!

Világos, hogy itt csak ellenkező értelmű és hatású gyógyszernek van jogosultsága. Az antitoxin neve: *humanizmus*, mely Bauer fogalmazásában az archimedesi pont szerepét hivatott betölteni: „A totális háború egyetlen alternatívája és hatásos védekező módszere csak a teljes emberiség lehet“. *Totális háború ellen totális humanizmust!* De hol a humanizmus teljessége? A háborús szervezethez ellenében csak humanista szervezethez lehet hozni. És ennek a szervezethez, lehetőségnek semmi nyoma. A totális háborúnak elvadtított, elvakított és megfélemlített tömegei vannak, de a humanizmusnak csak szétszórt megkiáltói, akik humanizmusról szólva nem adhatnak egyjelentésű és döntő választ. És ezen mulik minden. A humanizmusnak nincs egyetlen kátéja, egyszerű alkalmazható egyszeregye. És itt a nehézség. Mert ki tudja olyan egyetemesen és egyszerűen megmondani, szuggerálni, parancsolni, hogy mi a humanizmus és miért az emberség, mint az éljen a háborút és miért a háborút?! A háború és embere a legegyszerűbb létforma: az állat, a ma maximumra racionalizált ősfurma. Tudja mi a kötelessége és élvezetét is talál benne.

Nyomj a kezébe egy fegyvert és tudja, hogy mit kezdjen vele, de mondd neki, hogy gondoljon emberségére és már nem tudja, hogy mit csináljon kezével, lábával, szemével, fülével. Mondd neki a keresztény parancsot: szeresd felebarátodat, mint magadat: zavarba jön. A humánumnak, a testvériségnek még ma sincsen olyan szervezete, intézménye, mint a gyűlöletnek, a háborúnak. A mai élet és összefüggései nem adnak módot erre az emberlénnyezetet kiteljesítő lelkigyakorlatra, csak háborúra, erre az örületre maximált teljesítményre. Tudatosan használom a háborúval egyjelentésű örület szót. Tanum a magyar nyelv, mely háborúról beszél, háborgásról, tehát olyasvalamiről, ami nem természetes és ami csak a háborgók, dühöngők és örültek szokása. És ma ez és ennyi a földgolyó életformája. Emberi életforma. Háború és nem humánium!

A totális hatalmak tudatosan számúzték a fogalmak szótárából a humánium szót. A háborús életformát csak így kényszeríthették népeikre és másodfokon a velük szembenállókra. De ha kinyitod a rádiót, ha fellapozod ujságjaikat: békehordozókra, béke bajnokokra ismersz bennük. Mindenki más: háborús uszító. A módszer ismerős és mint minden szervezett megtévesztés: eredményes. Ha a tolvaj tolvajt kiált, a tömeg figyelme automatikusan, végzetesen elterelődik. Láttuk, tudjuk, hogy a totális hatalmak háborús életformájuk szuggeszciójával, háború nélkül is győzhetnek és e példát kiharsogva hirdethetik az egyedül üdvözítő békét és rendet. Népek és országok lépve mehetnek, mert megfelelnek arról a lényeges nüanszkülönbségről, mely ebben a szituációban nemzetek és népek végzetét jelentheti. Ez a rádiókon harsogott béke a kiszolgáltatottság börtöncsendje és a szolgaság rendje. Béke, melynek nincs igazsága, melyből hiányzik a humánium legfőbb eleme: a szabadság!

Békét csak az adhat, hozhat és mondhat, akinek ez a lényege. Mondták halálos csökönységgel az Ossietzkyek, regénnyé sűríthették a Déznaiak és Gárdonyiak és hazudtolás és piromkodás nélkül az éterbe harsoghatják a Bauerek. Mert ne felejtjük el: ez a könyv rádióelőadásokból tevődött össze és nem véletlen, hogy ezeket az igazságokat a svájci rádió röpitette világgá: a népképviselő! Ami máshol úlaré és pillanatnyi taktikázás, az itt egyetlen mondanivaló és egységes manifesztáció: béke! Csak ahol a béke a lényeg, lehet lényegeset — kötelező erkölcsi muszájt — mondani róla. Valamikor ezek a könyvek lesznek a kulturdemokrácia és a békehumánium menlevelei, melyek még a pillanat örületében is tiszta hangon merték és tudták intonálni az aktív békét, a humánium parancsát, a kételyből és gondolatból összetevődött vádkérdést: miért háború?! (*Fábry Zoltán*)

EGY MAI MAGYAR KÖLTŐ

(*Horváth Béla: Szabadító Angyal című verskötete megjelenése alkalmából*)

Horváth Béla különös költői egyéniség. A szigorúan vallásos egyházi ember egyesül benne a szociális misszionáriussal. Nem az egyház felkent papja, de nem is polgár a szó köznapi értelmében. A polgárság harcos, bátor erényeit egyesíti magában s szárnyait mégis a tulvilági szentek mozgatják. Lirája csupa extázis, csupa gorombaság és csupa szeretet. Elxtázisa az örök buzgás, az örök izgalom hazája és népe sorsa felett. Goromba-

sága a félelem és a fenyegetés dühös keveréke azok ellen, akik fekete felhőként árnyékolják a függetlenség napját. A zsarnokok ellen kiált színtelen, akiket éjjel és nappal maga előtt lát s akik minden résen keresztül arra lesnek, hogy rabságba ejtsék a kicsi és jobb sorsra érdemes népet. Nem is egy, hanem kétféle zsarnoksággal viaskodik Horváth Béla. Azzal, amely kívülről türemlik befelé az ország szívének és azzal, amelyik belülről a hit elhanyagló, a gyenge kenyérke elsoványító, ellenállásra képtelen hézagain keresztül árad a szegénység felé s négyyszögekre törí a valaha oly kemény és egyenes keresztet:

*Álljatok is bátran, mert a balga rabság
Küldi a világba pokoli parancsát.
Nem kell a szabadság bamba burkusoknak,
Láncon lelkesülnek, börtönért buzognak.
Görbe nyilba törték Krisztusom keresztjét,
Oldalát nyilazzák, Szívét megsebzették.
Zsarnokot zsidognak szabad magyároknak,
Gyáva zsarnokokkal rólam tanakodnak!*

Kétségbeesett idők kétségbeesett dalnoka. El sem tudnók képzelni más időkben más körülmények között. A lovak már rég kidőltek. Az áradás átcsap szegényei feje fölött, maga huzza keservesen a szekeret s újra az égiekhez kiált segítségért. Csak a tulvilágban, az isteni erőben és gondviselésben van némi bizalma. Ez a föld sarkaiából fordul, tántorog s a gyengéik és szegények életét ki sem védi többé. Ez a világ. Önálló élete megszűnt. Csak emberfeletti, égi és tulvilági hatalmak egyesített ereje tudná visszaállítani a földi rend egyenletes folyamatát:

*E zord időn a népet keltegettem,
Mentettem volna, ami menthetetlen,
Dicső híremben, sárga nyomoromban
A zsarnokokra bátran ordítottam,
De hül a szívem, szózatom kilobban,
Mert jobb a népnek, látom, elnyomottan.
S a tiprott népnek jaj, mit is izennék,
Mit zengenék neked, hazám? Tizenkét
Rímét kiáltok, hogy talán kizengjék
Annaék hatalmát, Aki a vizen lép
S megvédi mind, akiket senki sem véd!*

A valamirevaló költők politikusok is voltak. Így van ez a világirodalom minden táján és különösen a magyar irodalomban. Ez nem azt jelenti, hogy a költészet anyagát valakinek elő lehetne írni. Minden költő izlése szerint válogat. Viszont a mában él, a mát akarja formálni, befolyásolni, elképzelhetetlen, hogy abból magát kitudná szakítani és kizárólagosan a végső okok kérdésével foglalkozzon. Az igazi költő övrjében mindig benne van korának haladó és előretörő szemlélete, valamint napjainak minden megoldatlan szociális kérdése is. Nem tévesztjük szem elől azt sem, hogy a költő időnként korával szemben kutyaszorítóba kerül. Szinte kínálkozik, hogy Horváth Béla utolsó kötete (*Utolsó jelenések*) és mostani kötete között összehasonlítást tegyünk. Utolsó kötetének, mely nincs több, mint egy éve, hogy megjelent, feltűnő hangjai voltak a háború ellen, a nép kiszákmányolása és sötétségben tartása ellen. Gyakran találkoztunk Lőrincz pap és Dózsa nevével és azzal az elégedetlenséggel, amellyel a köl-

tó a szegénységet saját érdekeinek a felismerésére, — mondjuk így, — biztatgatta. Ezért „méltó“ büntetését el is nyerte. Nem érdektelen leközölni Horváth Bélának ebből a kötetéből való reflexióját a nevezetes eseményhez:

*Hazámba hívogattam latin Katalinkát,
Hogy jöjjön már a mennybeli hazából,
Mert lelkünket a zsarnokok megkaparintják
És, aki jó, az itt sohase jár jól.
Hát ezt a dalt azonnal kartotékba irták,
S az ügyész ur ma lázítással vádol.
A néma nemzetért beszéltem, bamba kinját
Hangosan voltam eldalolni bátor.*

Nem akarunk beleesni abba a hibába, hogy kimutassuk, hogy ebben az új Horváth kötetben sokkal szelidebb, sokkal kényszeredettebb és sokkal elkendőzöttebb hangok fluktuálnak, mint az előbbi kötetben. És nem vesszük magunkra az ódiomot, hogy ennek az okát a költő megfélemlítésében keressük. Horváth Béla nem tántorodott meg. Csakhogy egy év óta a viszonyok nagyon megváltoztak. Egy évvel ezelőtt Horváth Béla a földreformért, a nép színvonalának felemeléséért, a szociális igazságtalanságok kiküszöböléséért küzdött. Ma a megnőtt német veszedelem idején az ország függetlenségéért s a polgári jogok megmaradt csonkjainak megtartásáért száll nap, mint nap a harci porondra. Versben, prózában és kemény bírálatokban. Két évvel ezelőtt, mint az *actio catholica* szociális osztályának egyik vezetője lázas tevékenységgel sürgette a parasztok földdel való ellátását s ha kell a mérhetetlen egyházi birtokok méltányos felosztását is. Ma kérdésessé kezd válni előtte, hogy szabad-e kiosztani egyetlen hold földet is abból az egyházi birtokállományból, amely felveheti a harcot az északra! betörő új pogánysággal szemben.

Horváth Béla korával szemben kutyaszorítóba került. Kisebb és nagyobb veszedelmek sorakoznak a láthatáron s neki válogatnia kell. Jogos gyanuval szemléli, hogy azok a sürgős szociális kérdések, amelyek az ő ellenzéki álláspontjának alapjait tették, kisajátítottak. Egy mindent elsöprő felülről támogatott jelszóáradat söpör végig az országon, amelyről nem lehet tudni, hogy mennyi benne a valóság és mennyi az új pogányság akció programja. A vallásos katolikus költő arra ébred, hogy az új pogányság, az új eretnokség ezer és ezer álarcban, a jól megszervezettség minden változatosságával, a létező helyeket egyszerűen megszállja. Még pedig az ő régi programjával sündörög alattomosan előre. Nem a legkecsesebb mozdulat ez. Ha eredményeit eléri, egy szabadságért, népe függetlenségéért és egyéni Istenhitéért reszkető költő mindenestül alája bukik. Vele együtt mindaz, ami szabad és még maradandó volt. Így tompul le a szociális kérdések feszegetése s lép helyébe a legnagyobb veszedelem, az új pogányság. Ami ellen most már kizárólagosan vértetzi magát:

*Keressétek penészes fekhelyünket,
Isten nevét a pincében hörögjük
És hanykolódunk, mint a sebesültek.*

Más időkben, más körülmények között Horváth Béla más lenne és másokat is énekelne. Ma ő egyik típusa a magyar irodalomnak: a mennyei fényben megmártott új kereszties vitéz. Nagy ellentmondása ez a huszadik századnak, amely az ő vonatkozásában ezerkilencszázharminckilenc-

ben égi forradalmat kénytelen segítségül hívni és szentháborúba kezdeni bizonyos itt felejtett sátáni nyilas bolondok ellen:

*Jöjjön a forradalom, vesszen a rossz hatalom,
Jöjjön a mennybeli mérték, jöjj ide Angyali Doktor,
Mondd el a menny igazát, mentsd meg a földi hazát,
Vesszen a gyáva tiránnus, ments meg a Barna Gyiloktól!*

Külön és jelentős típusa Horváth Béla a mai magyar irodalomnak. Senki úgy nem veszekszik, gorombáskodik az árja veszedelemmel, mint ő. Talán Petőfi volt annak idején ilyen indulatban valahányszor a „német” szót kiejtették előtte. De míg akkor egy egész nemzet sorakozott fel mögötte, addig ma nem. Horváth Béla nem egyszer kiált már vértanuság után is, rossz sejtelmeiben felbolygatva:

*Krisztus Kutyája, téged arra kérlek,
Ha meghalok, csaholj a csöcselékeknek,
Ugasd a versemet, kergesd a kerge férget
Az éjszakában síromat te védj meg.
Megdöglök dicső síromon a lomha
Sötét, ledől a zsarnok hatalom, ha
Te védsz engem s nem rághat a ronda
Nyilas bolond a gyönyörű dalomba!
Ezt mondtam én: halál a zsarnokokra!
Ezt mondtam élve, ölve, haldokolva,
Ezt irtam kőbe, fába, dalba, porba,
Hogy vesszen már a zsarnok barna horga.*

Félelmetes líra ez. Mint ahogy félelmetesek a napok, amelyben élünk. Minden szelidség és minden megnyugvás hijján. Vad indulatok és keserű látomások napjai. A megduzzadt ingerek és a magából kifordított ember sikoltása a szabadság, az emberség után. Az emberi méltóság kicsufolásának a sorozatos napjai. Még csak csodálkozni sem tudunk azon, hogy Horváth Bélának nincs szerelmi lírája. Nincs egyetlen tájleíró költeménye. Egy csendes tisztás, ahova költeményeinek olvasói földre heverhetnének a vihar és égzengés után, ami költeményeiből folyton csattog és villámlik. Ég és föld között egyetlen villamos áram suhog, melynek zugásában kiki megégeti magát. Égről a földre, földről az égre dobálja magát Horváth Béla s lesi szentjei segítségét, akik végre mégis csak érte küldik a szabadtó angyalt, kinek jobb kezében kard, balkezén hosszú mutatóujjak vannak, aki majd levágja minden ellenségét s a földet is megszabadítja a maga gonoszaitól. (Pap Gábor)

HÁROM KÖNYV SAINT-JUST-RÖL.

(D. Centore-Bineau: Saint-Just, Payot; Ralph Korngold: Saint-Just, Grasset; Pierre Derocles: Saint-Just, ses idées politiques et sociales, E. S. I.) Érthető, ha Saint-Just, a nagy francia forradalom egyik legrokonszenvesebb s a forradalom szellemétől, Robespierre mellett, leginkább átitatott alakja, most a százötvenéves évforduló alkalmából előtérbe került. A három

mű, két francia s egy angol szerző könyvei, valóban átfogóan világítják meg a fiatal konventtag életét és működését.

Különös sors a Saint-Justé. Huszonhétéves korában halt meg, mint még olyan sokan a guillotín korában, de tevékenysége mindössze öt évre szorítkozik, sőt valójában nem is ötre, csak kettőre, a két utolsó évre. „Gesztenyebarna hajával, duzzadt vérvörös ajkaival, nagyszerű

szemeivel, szikrázó kék tekintetével" ifjúságától kezdve lelkesedik a forradalmi eszméért s La Fayette Egyesült Államokbeli expedíciójáért. Írásainak sorát poetikus pamfletje, az *Organ* nyitja meg, melyben nagyjából már fellelhető a társadalomról való felfogása. Ezt követő művecskéjében a *L'Esprit de la Révolution*-ban már nyíltan a köztársaság hívének vallja magát s földosztást követel. 1792-ben, huszonöt éves korában választják meg Aisne képviselőjévé a Konventbe, ahol ő a legfiatalabb. Első nyilvános szereplése XVI. Lajos perbefogása alkalmából történik. Szónoklatainak jelentős visszhangja van, előszeretettel hallgatják. Erre az időre esik alkotmánytervezetének elkészítése. Mint a Közjóléti Bizottság tagja elcsigázó munkát végez. Harcol a polgárháború és a belső ellenség ellen, követeli, hogy a végrehajtó hatalmat a Bizottság kezébe adják. Személyesen látogatja a harcoló csapatokat és kintartásra biztatja őket. A dantonistákkal való harc idején fogalmazza meg, hogy mi kell legyen valójában a forradalom: „radikális elsőprése mindannak, ami vele ellenkezik“.

Őt bizzák meg a Danton elleni vádbeszéd megtartásával s folytatja a forradalom védelmét thermidor 9-ig, mikor az elhatalmasodó reakció csapásai alatt Robespierrel együtt elhull. Sem Centore-Bineau, sem Korngold, de különösen Derocles nem titkolják Saint-Just iránti rokonszenvüket. A rómaiak történetétől mélyen átitatott fiatal forradalmár tulozza harctéri küldetéseinek jelentőségét, írásaival és szónoklataival pedig, melyekből Derocles gyakran idéz, ösztönzi a törvényhozást s azokban az időkben ismeretlen és ujszerű szociális vakmerőségeket hangoztat, hogy pl. a szegényeknek is joguk van élni. Végül Centore-Bineau könyvéből fény derül Dantonnak, a reakció cinkosának működésére is, kinek Robespierrel való szembekerülése egyébként sem érthető meg pusztán a

személyi ellenszenvből, hanem az ellenforradalmi akció rejtett meszterkedéseire utal. Nem haszontalan újból elolvasni, hogy a forradalom nagy alakjai valójában Robespierre és Saint-Just s nem épp a Robespierrel való ellentéte miatt célzatosan nagygyá avatott Danton.

Noha szerencsére sem Centore-Bineau, sem Korngold könyve nem regényes életrajz, egyaránt vonzó olvasmány mindakettő. Ami Pierre Derocles könyvecskéjét illeti, számos idézettel igyekszik kimutatni mindazt az utat, amit Saint-Just a francia forradalomnak adott. Saint-Just aktuálítása egyébként nem került el Korngold figyelmét sem, aki a francia és orosz forradalmak közötti hasonlóságról beszél, mely épp Saint-Just révén mutatható ki. (M. L.)

HARC A FEHÉR ARANYERT.

Anton Zischka első magyar nyelven megjelent könyvében a külföldön igen elterjedt népszerű politikai-gazdasági irodalom stílusában és eszközeivel a gyapot történetét és a gyapot uralmáért folyó évezredes harcokat vázolja, természetesen nem minden tendencia nélkül. Igyekszik azonban a gyapot körüli harcok hű történetét adni, — a történelmi materializmus módszerét általában igen ügyesen alkalmazza, jóllehet egyáltalán nem titkolja, hogy minden rokonszenve a totális Németországnak.

A gyapot uralmáért való küzdelem még Krisztus előtt ezer-kétezer évvel megindul. Egyiptom, Babilonia, India, Kína, Perzsia és Arábia termelői és kereskedői harcoltak már abban az időben és a nyersanyag és piacok monopoliójú megszerzéséért. Egymás közötti háborúk, belső forradalmak szitása a konkurens államokban és rablóhadjáratok jellemzik ezt a versengést. A keresztes-háborúk finanszírozói között pl. előkelő helyet foglalnak el az olasz városok, melyek a Kelet gyapot és selyempiparát akarták kiszorítani. Kelmekereske-

dők küldik Marco Polot ázsiai útjára és ott találjuk a gyapotkereskedőket Vasco di Gamma és Kolumbusz anyagi támogatói között is. A szövőgépek felfedezésével a gyapot-harc új területekre csuszlik át s hosszú küzdelem indul Anglia és az Egyesült Államok között. Erősza-kos hódításokkal, diplomáciai ügyeskedésekkel és polgárháborúkkal igyekeznek egymást kiszorítani a nyersanyagtermő vidékekről s amikor már-már úgy látszik, hogy a harc az Amerikai Egyesült Államok javára dől el, az angolok terméketlen pusztaságok új, gyapottermelésre alkalmas területekké változtatását határozzák el Egyiptomban és Szudánban, amivel gyapoturalmukat jóidőre biztosítják is. Újabb területeket tesznek termékenyvé azonban mindenfelé. Az amerikai gyapotipar abessziniai mesterkedése, amely a Tana tó vizének elvezetésével Szudán és Egyiptom termőföldjeinek tönkretételét célozza, már angol-amerikai háború kitérésével fenyeget, amikor az 1929-es válság mérsékletre kényszeríti a gyapotipari vállalatokat.

Tözsdéken döntenek el a gyapot és ezáltal országok sorsát, de a küzdelemből a két nagy gyapot hatalmon kívül az időközben gyapotipar szempontjából számbajöhető csaknem valamennyi állam s főleg a fel-törekvő új nagyhatalom, Japán is kiveszi részét. Japánnak egyébként az elmúlt években sikerült Angliát saját gyarmati piacairól is kiszorítani és a gyapottermelés első helyére küzdenie fel magát.

A gyapotért, épügy, mint a petróleumért, alumíniumért vagy gumiórt folyó küzdelemnek szenvedő részesei természetesen a dolgozó társadalmi rétegek és általában a fél-rabszolgá sorban tartott gyarmati népek.

Zischka megállapítása szerint a dolgoknak ez a menete nem egészséges, olyan tervgazdálkodás szükséges, mely nemcsak a gyapot, de az összes nyersanyagok elosztását szabályozza. Kesergései és tervei

azonban nem a tőke és imperializmus-ellenes gazdasági író kesergései és tervei, hanem a szegény, ki nem elégitett imperializmusnak a régi gazdag imperiálmusok felé tett szemrehányása és vádja: rész-kérés a világ elosztásából. Ezzel magyarázható a Szovjetunió gyapotpolitikáját illető álláspontja is. Bár hangoztatja, hogy „a szovjet ugyanugy dolgozik, mint a legsötétebb reakcionáriusok“, mégis kénytelen elismerni a különbséget: „Mialatt Észak-Amerikában a learatott gyapot negyedrészt megsemmisítik, mialatt gözekével szántják fel a vürölő mezőket, Taskendben amerikai szakemberek dolgoznak azon, hogy Oroszország aratását megtízszerezék, épít mialatt Amerika rombol...“

A világtermelés szabályozását s a gazdasági béke megteremtését szerrinte a vegyészetnek kell elvégeznie. A könyvnek ez a része árulja el a mai német gazdasági rend iránti rokonszenvét. Tárnyilagosan megállapítja, hogy a mesterséges gyapot sokkal többbe kerül, mint a természetes, mégis hiszi, vagy legalább el akarja hitetni az olvasóval, hogy a vegyi uton előállított gyapotnak kell átvennie a természetes gyapot helyét, hogy a nyersanyagokért folyó ellenségeskedéseket béke váltsa fel s az emberiség végre belássa: „hogy a gazdasági harcok céltalanok“, „tartós változást nem idéznek elő“ s a „megmaradó előnyöket csak a technikai, csak a tudományos haladás hozhatja létre“.

A könyvet úgy a gyapottermelésre, mint a termelő államokra és fontosabb piacokra vonatkozó igen érdekes és részletes statisztikai táblázatok egészlik ki. (Jordáky Lajos)

A SPANYOL KÉRDÉS KEZIKÖNYVE. A polgárháború befejeződött, de Spanyolország változatlanul a nagyhatalmi feszültségek vihar-sarka. Mit sem veszített tehát napi jelentőségéből Jordáky Lajos Kolozsvárt megjelent munkája, a **Spanyolország.** A szerző meggyöző

érvekkel száll sikra ama kormány igazáért, melynek tagjai ma már nincsenek is Spanyolország területén, de állásfoglalása olyan történelmi okfejtésre támaszkodik, mely nem lezártságokat, hanem folyamatokat tükröz s így az újabb fordulatokat és történéseket is megmagyarázza. Elég itt utalnunk a könyv megírásakor még köztársasági birtokban volt almadeni híganybányák világgazdasági értékelésére. „Ha a felkelők ezeket a bányákat meg tudnák szerezni” — írja a szerző — „ugy a világ híganytermelésének 75 százaléka olasz német kézbe kerülne, ami végzetes lehetne Franciaország és Anglia hadiparára“. Nos, ami néhány hónappal ezelőtt még a tengelyhatalmak háborús beavatkozását indokolta, ma a Spanyolország körül dúló diplomáciai erőjáték hátterére utal. Vagy: milyen logikusan zárul a könyv egy uralomra jutó spanyol jobboldal imperialista céljaival: „A spanyol imperialista politika közvetlen céljai Portugália és Gibraltár megszerzése. A távolabbiakban az afrikai gyarmatbirodalom megnagyobbitása. Gyarmatpolitikájuk azonban nélkülöz minden nagyvonalúságot. Mindazokon a helyeken, ahol megjelennek, hibás taktikájuk következtében csak a német törekvések útját könnyítik meg, s ahelyett, hogy a spanyol nép érdekeit szolgálják, idegen hatalmak ügynökeivé válnak“. Ezek csak kiragadott vonatkozások. Jordáky Lajos munkája teljes egészében olyan történelemszemléleti módszeren alapul, mely a társadalomalakító tényezők tárgyilagos feltárásával minden további eshetőségre is következtetni enged.

Jordáky könyve önmeghatározása szerint is „...összefoglaló és útmutató“ s e célkitűzéseinek hiánytalanul meg is felel. Az erdélyi magyar politikai irodalom húsz év óta először mutathat fel olyan munkát, mely egy korszerű nemzetközi kérdés maradéktalan feltárásával meg-

töri a senyvesztő kisebbségi önszemléletet s a nagy világösszefüggések tanulságaival szolgál. Egy feudalizmusban rekedt ország kései polgáriassodásából, földtelen parasztok és elnyemott nemzetiségek baljós elégedetlenségéből indul ki a könyv izgalmas cselekménye. A nemzeti sorskérdésekre a munkásmozgalom hősiessége és világszolidaritása hoz gyökeres megoldást. S a kivivott eredményeket idegen tőkésérdekeltségek beavatkozása semmisíti meg... Spanyolország balvégezte ez, de a távoli cselekmény ezer szűrással belenyilal a mi dunavölgyi sorsstudatunkba is. Jordáky Lajos nem kimél meg az egyenes célzásoktól sem. A spanyol és magyar történelem hasonlósága, mely ma a Berlin-Róma-tengely nyugati és keleti, spanyol és magyar, oldalbástya-szerepében jut kifejezésre, már ott kezdődik, hogy „a spanyol parasztság nyomorúságos helyzetéhez csak az olaszországi, magyarországi és részben a lengyel parasztság sorsa hasonlítható“.

Ameddig Jordáky Lajos Spanyolország földrajzát, történelmét, gazdasági és társadalomrajzát ismertet, tankönyvszerű, ha nem is hivatalos tankönyvirodalmunk értelmében, hanem a felvilágosító munkáirodalom hagyományai szerint. Egészen más természetű a könyv legeredetibb anyaga: a polgárháború politikai története. Itt már nem tankönyvet forgatunk, hanem eredeti forrásmunkát. A napisajtó felületes és többnyire egyoldalú sablonjai után végre tiszta képet kap az olvasó a polgárháborúban szerepelt spanyol politikai pártok és gazdasági tömegszervezetek mibenlétéről és bonyodalmas viszonyairól. Az európai munkásmozgalmak szakértője nyilatkozik itt s ha itt-ott egyoldalúnak is érezzük a szerző Caballero politikai elképzelései iránt tanusított s alig leplezhető, különleges rokonszenvét, a spanyol demokrácia átfogó feladataival szemben mégsem vádolhatjuk túlzással a könyv gondolatmenetét. Legfel-

jobb a megfogalmazás néhol merev. Nem látjuk be például, miért illeszük „forradalmi” jelzővel a spanyol szociáldemokráciának éppen azt a szárnyát, mely a köztársaság polgári pártjaival szemben örökös fenntartással, viszont a köztársasággal szemben kétes vállalkozásokba bocsájtkozó anarkizmus iránt megértőbb magatartást tanusított, mikor a Basteiro-féle „reformista” jobbszárny” és Prieto „centrista” csoportja kétségtelenül összhangzatosabban illeszkedett be a spanyol demokrácia védelmébe. Különben józan belátása a Negrin-kormány minden szélsőségtől mentes nemzeti demokrata és függetlenségi programja mellé állítja, bár ez a program az általános nemzeti érdekekhez való igazodást kívánta meg a munkásmozgalomtól is. A könyv legtanulságosabb fejezete a harcban álló köztársaság agrárreformját, szociális intézkedéseit, nagyszabású közoktatási vívmányait s a nemzetiségi önkormányzatok megvalósítására vonatkozó rendelkezéseit mutatja be. Talán jobb is a könyv észszerűsége szempontjából, hogy anyaga nem ér el a spanyol Világos észszerűtlenül tragikus jelenetéig...

Könyvének legnagyobb értéke, hogy egyéni véleményfeldolgozás helyett hatalmas nemzetközi anyagot közöl s munkamódszerével mindvégig ura marad a gyűjtött anyagnak s könnyen áttekinthető beosztása, oktatói világossága, pontosan záródó okfejtés-láncolata fedlerteti velünk a stílus néminemű zökkenőit. A munkát a kolozsvári Munkás Athenaeum adta ki. (Balogh Edgár)

EMBERGÉP ÉS GÉPEMBER.

Stern Márton könyve kétségtelenül értékes és követésre méltó kísérlet arra, hogy az erdélyi magyar könyvpiacra meghonosítsa a népszerű tudományos irodalom műfaját. A kísérlet értékéből alig von le valamit az a tény, hogy napjaink bonyolult társadalmi-politikai kérdései az olvasók érdeklődé-

sét elterelték a szorosán vett technikai kérdések felől s minthogy a megoldások egyre nyilvánvalóbban más sikon ígérnek sikert, voltaképpen illúzió az olvasó számára a technikai adottságok maradéktalan kihasználásától eredményt várni — platonikus merengésre viszont egyre kevesebb ideje marad. Az a néhány és inkább mentegetőző uialás, amit szerző az emberi tudás eredményeinek a társadalmi igazság értelmében történő kihasználására tesz, aligha pozitívum s a saját életének súlyát és ésszerűtlenségét mindjobban érző olvasó számára aránylag kevés csáberőt jelent.

Mindez természetesen nem érinti a könyv tulajdonképpeni anyagát. Adatai, ha nem is mindig a népszerű tudományos irodalmat igénylő olvasó kívánalmaj szerint, könnyen és szemléltetően csoportosítva, hiszen tükrözik a nemtörődömséget, pocskékolást, ésszerűtlenséget és anarkiát, ami a mai termelést jellemzi.

A könyvnek kétségtelenül legkevesbé helytálló s legvitathatóbb része a rövid bevezető szakasz, melyben a szerző az embernek a technikáig való érkezését szándékszik bemutatni, a primitív eszközök első használatát, a földről való felemelkedést s a kezdetleges emberi lét más megnyilatkozásait. Minthogy a kérdés még népszerű tudományos munkában való tárgyalása is feltétlenül több meg gondolást s még így futólagos érintésre is nagyobb hozzáértést igényelt volna, az az érzésünk, hogy a könyv egységét nem bontotta volna meg, ha teljesen elmarad s a tárgyalás közvetlenül az anyag, „a világmindenség építőanyagának” ismertetésével kezdődik. Kétségtelenül értékes és hasznos a körülöttünk levő anyagi világot tudatosítani s az egyszerű könyvolvasó számára érthetővé tenni az általa oly bonyolultnak hitt összefüggéseket. Kimutatni az erő és anyag azonosságát, ha a Büchner-féle materializmus kártékony elfogadásáig nem is szabad elmenni s azt állítani,

hogy az ember nem egyéb szén, viz, foszfor, mész s még néhány más elem kombinációjánál. Mert az ember valójában több ezeknél.

Feltétlenül értékes azonban s az érdeklődő olvasó számára igen hasznos, ha a szemléltető módszer tökéletlensége folytán nem is domborodik ki mindig a szerző intencióinak megfelelően, a különböző nyersanyagok energia-értékének összehasonlítása, adatai az erőgépek hatásfokáról s általában a technika azon törekvésének érzékeltetése, hogy eszközei segítségével, minél kevesebb nyersanyag-energia felhasználásával, minél nagyobb eredményt érjen el. Ebből a szempontból haszonnal forgathatja az emberi értelem erőfeszítései iránt érdeklődő olvasó.

Ha a könyv igen helyes és részletes tárgyi szempontjain túl valamit mégis kifogásolnunk kell, az elsősorban a rendszerezés hiánya, vagy ha akarjuk tulrendszerezés, mely épp a hasonló művek esetében elengedhetetlen, könnyű és világos áttekinthetőséget zavarja. Ezenfelül pedig a stilus hevenyészettsége, mely igen gyakran értelmetlen mondatokhoz vezet. (KKJ.)

AZ ÁLLATOK DICSÉRETE. A világháború alatt nem jelentek meg háborús regények. Csak szaggatott önkivületi leírások. A „kiérés“ csak jó tiz év múlva jelentkezett. De akkor zuhatag módjára. Ezért azonban még mindig nem jelent meg egyetlen könyv sem, ami több lenne külsőségnél, ami sokkal több lenne a nyers erő és fékezhetetlen vérorgiák dicséreténél. Némely apró karcolatot leszámítva... Ugy látszik a „kiérés“ még mindig tart. Sejtésünk szerint egészséges lesz bevárni az ezután következő korszakot is s a kettőt bőségesen összekeverni, hogy a kiérés valami mélyebb tanulságot hozzon. Ami eddig volt az csupa ősi mutatóvány, csupa erőfítogatás. Ahol az emberből kényelmesen önmagát lefitymálva bujt elő az állat.

De Bálint György (*Az állatok dicsérete*, Athenaeum), ez a fiatal, fáradt mosolygó művész tiltakozik. Ne bántsuk az állatot mondja. Az állat semmiképpen sem ember. Az ember az állattal nem állja ki az összehasonlítást. Ne járkáljunk Lafontaine titokzatos meséi után, ahol az emberi tulajdonságok sulya alatt, minden egyes állat összeesik. „Nyugodjunk bele, hogy egészen más sikon mozognak, mint az ember és tulajdonságaik is egészen mások“.

Bálint György ebben az utolsó husz évben élt s próbált magáról s a környező világról beszámolni. Mi ezt az időszakot, joggal, a „béke korszaka“ névvel illetjük. E világfordító években él ma is Bálint György. Az években, amik a humánus történetében visszamenőleg is páratlanok. Egy idetévedt szegény szabóhoz hasonlíthatnók, aki alig tudja megkeresni önmagát. Borzongó testére azokból az apró mintákból varrogat takarót, amikkel a gazdag posztókereskedők elhalmozták. Összevarrogatja a gazdag élet rettenetes és sivár kis mintáit, magára és családjára huzza, ahelyett, hogy azon ügyeskedne, hogy bevőit, dolgoztatóit friss szövetek vásárlására ingerelje. Orráig huzza a kopottas takarót s megalázott szemekkel bámul ki alóla. E „békekorszak“ elesettje ő, annyi fáradt társával együtt. A kismizettek, az idetévedtek, a két malomkö közé szorítottak közül való, aki szeretne viharosan tiltakozni, de csak az első mozdulatja jut, onnan lemondóan és értelmét veszítve huzódik vissza. El, mert élnie adatott, de ezt az életet így, a maga pokolian kiesztelt embertelenségében nem fogadja el. „Inkább a férgek egyenek meg engem, mint én egyem meg a férgeket“ — mondaná az idejében elhunyt Karinthyval együtt.

Ezért menekül az állatokhoz s az állatokban azokat az élőlényeket dicséri, amik bár itt élnek közöttünk, függetleníteni tudták magukat az emberi társadalom kényes-

behatásaitól. Többre becsüli ezeket a némán tudatosokat a „hangos értelemmel“ megáldottaknál.

„A sütemény, melyből morzsákat tépnek a sirályoknak, forró műhelyekben készül, verejték és sóhajok között. Lapuló néma mezőkről jut el a műhelyekbe és zörgő uccákon át a műhelyekből az otthonokba. Kin és haszon tapad hozzá a hosszú út alatt. A sirályok nem tudnak erről. Fehér hóból és szürke jégből van a testük s az ember szem, míg röptüket követi, szédülni kezd és fájni. Üveges, halk neszszel mozog előre fagyos testvérük a folyó. Köröskörül a város léleklzik nehezen. Korom és felelősség, csikorgó vasak és szorongó kinok nehezítik léleketet. Élete csapzott, kérdéses és tisztátalan... Miért jönnek közénk?... Ügyetlen morzsáink nélkül is megélnék, mert a szemük és csőrük éles, ha ragadozva lecsapnak a viziükörré... Itt vannak és tiszták és bölcsek maradnak annyi kőz és magánépület között. Itt vannak és a morzsák nem fertőzik meg őket: esznek az ételünk-ből, de nem sülyednek le közénk. Problémáink, melyek morzsadobálás közben is eltöntenek minket, nem fröccsennek rájuk... Belőlük, ha valaki kalitkába fogná őket, talán jó lakosok válnának — de milyen sirályok lennének belőlünk?“ — kérdi Bálint György.

A két háború közötti „békének“ finom és maró apró karcolatait írja Bálint György. Félelmetes mikroszkópja alatt a mesterséges görcsökben fetregő emberi élet minden bacillusa végig viharzik. Az emberi idegzetre, a haladó értelemlre, a szabadság újbóli vágyakozására ránehezedeo kiméletlen nyomás ömlik át lágyan kifaragott sorain. Szavai mérlegelve hajszálnyi pontossággal hullanak minden kifejezést elbíró mondatai közepében. Két csodálkozva kinyílt tenyerén az önvédelem alig mozduló madarai gubbasztanak. Mivel is lehetne, mivel is kellene ezeket a roppant emberellenes időket átvészelní. kérdi ön-

magától. Ha az ember mozduiatlan lehetne, ha nem keverednék és nem lenne kénytelen tülekedni, — feleli önmagának. De még így is, ha már így van, akkor is tartunk magas-ságot, kivételességet, és kínai vagy és görög választékosságot. Tartsunk stílust, mert ha „felbomlik a stílus megbocsáthatatlan, mert stílustalanság és erkölcstelenség voltaképpen egy“.

Bálint György az állatokon keresztül azokat az emberi hangokat hívja tetemre, amelyek az elveszett emberiségben még egyáltalán lehetségesek. Szócstáját egy macskával való benső barátságában, filozófiája egész skálájával tölti fel. Ez adja vissza a legjobban mindazt, amit tudatni akar velünk.

„E macskának — mondja Bálint György — nem voltak sem illetőségi, sem jogviszonyai. Fölötte állt minden elképzelhető kapcsolatnak — ezért irigyeltem néha. Semmiféle név nem lett volna méltó hozzá. Legfeljebb talán ez: Lao-Tsze. A nagy kínai bölcsre valóban emlékeztetett. Órákig ült egyhelyben, mongolos metszésű szemével, méltóságteljes, de mégsem fárasztó pózban... „Rendet tartani cselekvés nélkül!“ — ezt a laotsezi életelvet követte, teljes sikerrel. Nála belül rend volt és kiegyensúlyozott nyugalma jól hatott azokra, akik találkoztak vele. Engem legalább is mindig megnyugtattott. Semmi sem nagyon fontos“ — szokta mondani Lao-Tsze szellemében. Semmi sem állandó, kivéve magát a változást. Nem kell túl hevesen gyűlölni és túl izzóan szeretni. Nem kell nagyon résztvenni a dolgokban. Az a baj, hogy az emberek tulságosan sokat mozognak. Mindíg akarnak valamit. Miért? Én nem akarok semmit, sokat ülök egy helyben és néha kényelmesen sétálok. Rend szerint éjszaka, mert ilyenkor kisebb a láрма és az aktivitás. Tudom, hogy nincsen semmi gyakorlati értékem... Azt hiszem egeret kellene fognom, de ezt lehetőleg elmulasztom, mert tulerös testmoz-

gással jár... Ha mindenáron vadászni akarok, legfeljebb saját bolháimra vadászom, mert ez a művelet aránylag kényelmes és nem nélkülözi a humort és kecses-séget... Ennél többet sohasem mondtott a macska a lépcsőházban és rendszerint még ennyit sem... Régi, titkos vágyam egy olyan szerkesztőség, mely nem foglalkozik az eseményekkel. Egyszer majd megalapítjuk, — mondtam néha biztatóan a macskának. A nagy tervhez most egyedül vagyok. A macska csendesen, de határozottan visszavonult az életből, azon a napon, mikor Sanghait bombázni kezdték a japánok. Nem sokkal előbb még ott tündött a helyén és ha elmentem mellette, kedvesen, de tartózkodóan üdvözölt. Aztán eltűnt és később megtalálták kihűlt testét a pince sötét sarkában. Finoman, tapintatosan és zárkózottan halt meg, úgy, ahogy élt. Nem is jó szó, hogy meghalt. Inkább így kellene mondani: megszűnt, mikor már úgy látta, hogy eleget tündött, abba hagyta magát. Nyilván tudta, hogy ez végérvényes; a tulvilágról nem voltak illúziói. Az eseménymentes szerkesztőségéből, attól tartok, most már nem lesz semmi. Egyedül nincs elég lelki erőm hozzá: napról-napra rajtakapom magam, hogy komolyan veszem a dolgokat. És a lépcsőházban már nincs senki, aki Lao-Tszéből idézne.

Fehér volt fekete foltokkal". (Pap Gábor)

BERDA JÓZSEF ÚJ KÖTETE.

Sötétség címmel jelent meg. A cím nem program, a strófák között itt-ott felbukkan még az inyenkedő eretnek, megszólal a budai hegyek rajongó turistája s nyolcvan-százkilós nők kerülnek terítékre. A sötétségen átút Berda különös, furcsa, de mindenképpen egyéni napsugara s mégis: — a kötet hangja szivbemarkolóan szomorú és fájdalmasan jellemző. Ez a kis örömekre predesztinált költő, akinek maga a létezés is fizikai és metafizikai gyönyörűség, aki beéri a leg-

primitív test örömeivel is, csödbe jut, amikor szellemileg igényesebbnek mutatkozik, elkövetvén korunk intellektuális bűncselekményét, a gondolkozást. „Csupa tilalom már az élet: kegyes irgalom már az is, hogy eszem, iszom és alszom csupán...” panaszkodik **Fanyar vigasztalódás** című versében. Nem beszél ezrek nevében, nem profécizázik, de aki olvassa, szomorúan döbben sajátmagára, Berda esztétikai okból talán visszariad attól, hogy kollektív költő legyen, de akaratlanul is az, mert megvert élete milliók sorsa. Hiába írja: „Meg kell tanulnod végre figyelni, kutatni kell a szavak mélységét s magasságát, a vérkeringést s mindazt, ami szin, iz és illat, ebben van az igazi tudomány, mely szellemvidító...” — nem a l'art pour l'art elméletével kacérkodik, hanem hadat üzen a kontárokknak, akik elromtják a világot. A dilettáns költőt éppugy megveti, mint a dilettáns politikusot vagy tudóst. Ódát ír a nyelvről, melynek minden szavát oly kéjjel kóstolgatja, „Mint a zsirral és fűszerrel teli ételt”. Nem öncéluság ez, hanem a szép és jó rajongó szeretete, úgy menekül hozzá, mint gyermek, ki emlőjén nőtt fel s akinek szárnyakat adott. Ám a szépség éltető levegője a szabadság. A zsarnok nemcsak az embert, a szót is béklyóba veri. Mint költő, kétszeresen érzi a gyűlölt bilincset s tiltakozásának még szerelmes verseiben is hangot ad: „Te igázz le, ne a bányá vezérek” — ezt kéri a szerelemtől, hogy a kötet legszebb versében megszálltan könyörögjön: „Szeress már minket, Szabadság!” A szabadságnak, egy emberibb, megértőbb világnak a sóvárgása mély pesszimizmussal párosul nála. Ez a sötétenlátás érthető s indokolt s ha mégis hiányérzetünk támad, nem a költő felelős érte. Ő maga így parentálja el könyvének rövid előszavában ama verseit, melyeket ott érzünk a „Szeress már minket. Szabadság mögött”: — „Olyan nagy a kód, hogy a legkörültekint-

több költő sem ismeri ki magát. Eppen ezért kénytelen voltam — sajnos nem első ízben — ebből a kötetből sok olyan verset kihagyni, melyek kötetemet még teljesebbé tették volna“.

Bizonyára teljesebb lenne a kötet, de így csonkán is komoly irodalmi élmény s egyben tett is: a hajón maradtak bátor helytállása. Berda József a mai magyar líra legkiválóbb képviselői közé tartozik. Minden verse mögött ott érezzük költészetének aranyfedezetét: a remek kifejező erővel párosult őszinteséget. Ezért oly megrázóak kötetének befejező sorai s akarva-akaratlan igazat adunk a költőnek, ki könyörtelen ítéletet mond napjaink fölött. (Darvas Szilárd)

AZ ELKÉSETT EMBER. (Diószeghy Dezső versei. Grafica, Oradea, 1938.) Az emberségben való töretlen és fenntartás nélküli hit, ha más siklon is, mint költőtől elváránknak, feltétlenül értékelésre méltóvá teszi Diószeghy Dezső verseskönyvét. A botladozó, nemritkán észrevehetően utánérzett költemények ugyanis teljes felszívását jelentik mindannak, amit napjaink zürzavarában, iránytalanságában és habozásában egyre kevesebben tekintenek egyetlen vágyuknak, hitüknek és erejüknek. Az emberiségben, igazságban s a haladás mindenkori eszményeiben való bizakodás az, amiben Diószeghy verseskönyve a csüggedők és hitüket veszítettek segítségére akar sietni egyenesvonalu töretlenségével. Mind ezt azonban a fejlett és igényes verskultúránkhoz szokott olvasó olyan hevenyészett, elnagyolt formában, olyan közhelyszerű dikcióban s általában a stílus oly szerény eszközeivel kapja, mely gyakran zavarja meg s a forma tökéletlensége bizonyos esetekben pszichikailag a mondanivalóban való kételkedését is felébreszti. Ha ez azt bizonyítja, hogy költőnk az új magyar versírás lényegét tette magáévá, annak csak örülhetünk, mert ez Diószeghynek, az embernek magatartásáról ad

számunkra kedvező képet. Diószeghynek, a költőnek azonban ennél sokkal többre kell törekednie. Biztosabb és egyénibb hangon kívül ugyanis joggal hiányolhatjuk a költő valóban érzelmi megrendüléseinek közvetítését is, a vers zeneisége, képei s a stílus kevésbé köznapi fordulatainak segítségével. Mert értelmileg csaknem minden esetben kétségeesetten adunk igazat a költőnek, a magávalragadás, megrendítés azonban, melyek különösképpen nélkülözhetetlenek a költői hatás kelléktárából, Diószeghynek csaknem teljesen hiányoznak. Az átmenetinek s a költőknél általában inkább póznak, hangulatnak tekinthető megfontolást, „...nem formálom verseim művészi szavakba és elhagyom többnyire a rimet is“, Diószeghy tulságosan komolyan veszi, ami a versek belső zeneisége esetében nem is lenne kifogásolható, de költőnknek ennek hiányát is erősen érezzük. S így nem hat egyéb a versek nyers alapanyagánál s nem hat egyéb, csak értelmünkre. Ez pedig, költőről lévén szó, elégtelen.

Külön kell megemlékeznünk Diószeghy stílusbeli fogyatékoságairól is. Igen gyakran találkozunk verseiben helytelenül ragozott igékkel (vályol, vágysz helyett stb.). képtelenül hajlitott főnevekké, melyekre sokkal több gondot kellett volna fordítania. De talán ezeknél is súlyosabbak erőltetett szóképzései (öntitán, önbölcs), bombasztikus és semmi mélységet nem társító kijelentései (...megértettem az élet értelmét s felmértem a mélységet és magasságot. — ...kimegyek a szellem-barrikádra, mert: vándl és vándlott vagyok, kibén égnek, vajudnak az eszmék).

Diószeghy határozottan mai, érző ember, tele megfellebbezhetetlen érvényű mondanivalóval. Igazi költővé azonban csak nagyon gondos kimondásbeli gazdaságosság, tematikáját illetőleg pedig fokozott lényegesítés, a tárgy költőivé tételének képessége tehetik, amit ki kell magában fejlesztenie. (Dari Kálmán)